

Чланак примљен 30. новембра 2020.

Чланак прихваћен 3. децембра 2020.

Ксенија Стевановић *

Радио-телевизија Србије

Радио Београд, Трећи програм

ЗВУК ЈЕ МОЈ ЛИЧНИ ДНЕВНИК РАЗГОВОР СА СВЕТЛАНОМ САВИЋ

„Шта је душо прозрачна? Куда?
ВИЛА. Туда – свуда:
Преко брда и долина,
Кроз шипражје и кроз трње,
Преко шума и планина
И кроз воду, ватру, грмље –
Свуда скитам и тумарам,
Брже него Луна шарам –
Месец вити у орбити.“
(В. Шекспир, *Сан летње ноћи*)

Светлана Савић се тренутно налази на месту шефа Катедре за композицију Факултета музичке уметности у Београду, на којој ради од 1999. године, а ове 2020. бирана је у звање редовног професора. Од 2011. године ова ауторка предаје и на Интердисциплинарним студијама Универзитета уметности у Београду.

Светлана Савић, рођена 1971. године, једна је од наших најцењенијих композиторки средње генерације. Припада генерацији изузетно талентованих аутора – међу њима су и Татјана Милошевић, Александра Ања Ђорђевић, Ивана Огњановић и Горан Капетановић – која је уметнички стасала у другој половини деведесетих.

Светлана Савић је добитница „Мокрањчеве награде“ за 2014. годину за композицију *Заробљена* за хор и електронику, инспирисану драматичним поплавама које су захватиле Србију те године. Жири овог признања описао је дело као кулминацију ауторкиног „креативног мајсторства“. Такође, у избору часописа „Музика класика“ добила је признање за „композитора године“, за остварење *О вуковима и вазовима* за мецосопран, електрично виолончело и клавијатуру (2016), написано на стихове из истоимене награђиване збирке Јелене Маринков.

* Ауторкина контакт адреса: kstevanovic@gmail.com.

Светлана Савић

Композиције Светлане Савиће су извођене на фестивалима и концертима у Србији, Републици Српској, Белгији, Израелу, Аустрији, Немачкој, Француској, Италији, Литванији, Русији, САД, Јапану, Јужној Африци и Намибији. Сарађивала је са реномираним извођачима, ансамблима и оркестрима, као што су: Београдска филхармонија, Симфонијски оркестар Радио-телевизије Србије, Академски хор „Collegium musicum“, Београдски гудачки оркестар „Душан Сковран“, Камерни оркестар „Гудачи св. Ђорђа“, Ансамбл за нову музику, Ансамбл „Градилиште“, Ансамбл „Metamorphosis“, Барокни камерни оркестар „Љубица Марић“, Трио „Покрет“, Трио „Fujiita“ и др.

Светлана Савић се окушала у више разноликих жанрова – симфонијском, у дипломској композицији *Sustineo* за симфонијски оркестар, *Re-верзије 1–6* за камерни ансамбл или *Quincix* за гудачки оркестар. Али, основу њеног поетског израза чине вокалне композиције писане за женски глас или гласове уз пратњу инструмената и електронику, почев од изузетног студентског рада *Сирота тужна Дон Хуанова кћи* за солисте, женски хор и електронику (1992) па све до докторско-уметничког пројекта *Сонети*¹ из 2013. године, заснованог на стиховима Микеланђела, Петрарке, Шекспира и Бодлера, као и на снимцима музике средњег века и ренесансе, инспирисане љубавном поезијом. Поменимо још и композицију *Песме о звездама* за женски хор и камерни оркестар, као и рецентно дело *Годзила* за мецосопран и хармонику из 2019. године.

Управо о овим делима, о вокалној музици, гласу и односу са електроником, причаћемо са Светланом Савић.

¹ <https://www.youtube.com/watch?v=zWU3sNny8XM>

На који начин те инспирише глас и вокално? Чини ми се да је код тебе у много већој мери присутно оно 'друго' у гласу, магијско и ритуално, а не само његова лепота и топлина; оно чиме нас глас везује за свет око нас, свет често ван потпуне могућности људске спознаје, глас као спона између материјалног и рационалног и оног што је осећање, ирационалност, свеобухватност.

Глас је инструмент са којим се рађамо и којим можемо све. Можемо да комуницирамо: да тражимо, дајемо, кажемо шта осећамо. Моја прва сећања су песме моје мајке. Певала је, занесено и тихо, до краја свог живота. За свакога кога је волела имала је посебну песму. Моја је била „Ој, јесенске дуге ноћи“. Да ли због те песме или због моје уобразиље, јесење ноћи су ми биле чаробне, меланхоличне, пуне мириса и тајни. Раније сам компоновала ноћу, а када бих се уморила, седела сам на прозору и гледала улицу у магли. Глас ми је помагао да музици додам значења, да звук уз поезију постане оштрији, јаснији, резонантнији. Да брже стигне до људи, да их узбуди и провоцира. Било ми је важно да нешто кажем оним што стварам, ваљда што сам иначе прилично тиха особа.

У праву си, једна од мојих омиљених когнитивних дисторзија јесте магијско мишљење. И даље верујем да је мој пијанино шапутао које дирке да притиснем и да је моја музика утицала на догађаје у мом животу. За мене је писање музике ритуал којим чувам своју срећу и здрав разум. Када неко време не изводим тај ритуал, постајем депресивна, површна, изгубљена. То су знаци да треба да се вратим себи и поново почнем да пишем. Компоновање је уграђено у мој идентитет, и кад не радим, не знам ко сам. Преостају ми само улоге, а оне нису довољне за преживљавање. Када не компонујем губим свој глас, губим моћ да се изразим. Али зато, замуцкујем и заборављам речи у периодима када свакодневно компонујем – чудно...

Шта је за тебе ламент? У неким делима примећујем једну врсту тужбалице – жалобног тона (на пример, Дон Хуанова кћи, Заробљена). Постоји у твојим делима нешто древно, веза са оностраним, тако бих рекла, и то на најбољи могући начин. Кад говорим о жалобном тону, мислим на једну посебну снагу. Снага разлучивања живота и смрти, односно остављања онога што више није да то буде, да би се бивало даље.

Мислим да смо на овим просторима епигенетски предоређени на жаловање. Живот ме је брзо 'одувао' од лепршавих тема. Моје двадесете су се десиле деведесетих. Већ на другој години студија сам компоновала соло-песму *Клинички квартет*, слику болести и умирања једне земље и њених људи. Историја се понавља, а болест и смрт не посустају. Посебно су ме растуживале смрти животиња. Нисмо могли толико да их спасимо и збринемо, колико су умирале по улицама. И сама сам имала неко чудно уверење да нећу 'претећи' у нови миленијум. Смрт као миленијумска грешка? Није се догодило, али је било неколико криза. Мислим, живот ме није дао. Ваљда сам споро трошила своје време, нигде нисам журила, ничему се нисам надала, нисам очекивала

ништа посебно. И даље живим од данас до данас, поготово сада, током епидемије. Често чујем мамин глас у глави: „само да осванемо сутра“.

Није да нисам покушала да се обрачунам са смрћу, на свој начин, музиком. У мојој дипломској композицији (*Sustineo*) пратила сам *Тибетанску књигу мртвих* и полако ломила њених седам печата тишине. Као да сам нешто разумела те 1998. године, добила сам неку утеху. Неко време сам била сигурна да се више не плашим. Па, прилично кратко време – док нисам постала мама. Тада су се активирале све моје животне теме, а највише страхови. И где, вратио се страх од болести и смрти.

А туга је моје 'рекет' осећање. То сам схватила релативно скоро, када сам започела едукацију из трансакционе анализе. Пошто сам рано у животу добила поруку да је љутња неприхватљива, а туга безопасна, туговала сам добар део свог постојања. У *Сиротој тужној Дон Хуановој кћи* (колико туге само у наслову) опевала сам још једно своје уверење – „тешко је, тешко бити девојка“. Тада сам 'кликнула' са песникињом Јеленом Маринков, за сва времена. На њене стихове сам писала *О вуковима и возовима*, у бунилу и еуфорији. Нисам могла људски да се наспавам док је нисам завршила. Увек плачем када је слушам. И *Заробљена* је написана по истинитој причи. Тада нисам знала да живим ту причу, али је моја музика говорила уместо мене. Последњих годину дана углавном компонујем тужбалице, тугујем за мојом мамом.

Женски глас – у твојим делима специфичан је, али је аутентично твој. Он излази из дубина твоје личности, да тако кажем, било да се ради о солистичком гласу или женском хору. Шта има за тебе у том гласу?

Женски глас је глас природе. То је и моја природа, мој глас, прво лице једине. Женски глас је брижан, нежан, умилан. Може се претворити у крик ако треба. (Уместо што учимо децу да буду тиха, треба их учити да врисну, да се бране, да траже помоћ.) У њему је велика снага. Цео свемир између успаванки и тужбалица. Постоји невидљиви знак једнакости између једног женског гласа и женског хора. Једна за све и све за једну. Много смо сличније него што мислимо, много ближе него што изгледа. Делимо слична искуства, радости и болове. Права женска пријатељства сам остварила у другој половини свог живота. Свако је снажно и злата вредно. Све више осећам сестринство са свим женама, повезаност, емпатију, солидарност. Не желим да мучим и исцрпљујем женски глас. Не тестирам колико може да издржи. Пишем оно што и ја могу да отпевам, оно што ми прија да чујем, што ме забавља. Желим да се текст разуме и да музика не уплаши људе.

С тим у вези, волела бих да ти поставим питање о једној твојој композицији која је мени врло блиска, а то су Сонети. Сматрам да је реч о једној од најупечатљивијих композиција написаних у протеклој деценији у нашој музици. На који начин проналазиш у тексту кључ за музичку нарацију? Навешћу пример. На почетку става „La vita fugge“ користиш текст Петраркиног сонета „Solo e pensoso“, на који је Лука Маренцио написао један од својих најлепших мадригала из славне IX књиге мадригала. А опет, ти пишеш једну мелодију која звучи јако познато, као да смо је

сањали и већ отпевали у некој квинтесенцији италијанске музике популарне и уметничке истовремено, којој прикључујеш како стихове сонета „Solo e pensoso“, тако и насловне из сонета „La vita fugge“ у завршном делу овог тродела. Такође, откуда су стихови Раише Перића и тај далеки одјек појачког тона? Желим да те питам на који начин текст и музика улазе у мрежу значења и означитеља, која је у твом случају комплексна али врло суптилна?

Да, мелодије као да проналазим у сновима, долећу из неке прошлости, можда мог детињства. Ова је лака, сетна, у де-молу, као „Где је онај цветак жути?“. Мислим да изнова и изнова пишем своју животну причу, само не речима, већ звуком, „сам(а) и замишљен(а), корацима спорим“. Мислим да је кључ моје музичке нарације у снажној потреби да нађем смисао и резонанцу (свог) живота у речима и музици. Композиција је моје огледало, моја верна слика у тренутку када је пишем. Не представља ништа више до есенцијалну нужност да се изразим. Без амбиције да оставим нешто важно и вредно, већ да живим кроз само стварање. Форма композиције такође прати моју свакодневицу, сећања, догађаје, очекивања. Стиховима *Светог тамњана* молим се за живот моје мајке која је тада доживела мождани удар. Плачем и компонујем, није први пут. Звук је мој лични дневник. Када слушам оно што сам написала, могу да реконструишем сваки сат сваког дана компоновања те композиције. Стихове „пролази живот и смрт ме следи дугим корацима“ природно постављам у исту мелодију као „solo e pensoso“, само је она сада растрзана, као да остаје без даха, одустаје. Све се уклапа у 'ширу слику', јер теме самоће и смрти одавно живе у мојој музици. Верујем да могу да се препознају и осете, иако се трудим да их замотам у разнобојне овојнице, благе хармоније, пријатне мелодије и необавезан ритам.

Електроника – она као да допуњује твој звучни универзум који је екстра-људски, проширен и имагинативан. На који начин је користиш и шта је за тебе електронска компонента у музици и електроакустици? Који те звуци привлаче?

Електронски слој је свемогућ – може истовремено садржати прошлост, давну прошлост, непојамну прошлост, садашњи тренутак и будуће време. Зашто толико прошлости? Па то је оно што познајемо, оно што могу да истражим, одакле могу да позајмим и реконструишем звук. Оно што је 'сада' док компонујем, постаће прошлост када дође до извођења, а онда ће и та будућност постати прошлост. Зато волим фиксирану електронику, некако ми је удобно да имам нешто сигурно у композицији. Нешто што се неће променити до непрепознатљивости (можда само мало – због звучника или простора). Спектар звукова који ме занимају је огроман. Тренутно снимам у свим градским аутобусима. Волим 'прљаве', несавршене звукове. Волим дисторзије, ритам шума, шум у свим фреквенцијским опсезима. Избегавам да 'упеглам' и 'очистим' семплове. Звук ми је ОК у свом сировом стању, рудиментаран и „in our face“. Желим да остане жив, природан, неуредан. Тако се борим против перфекционизма.

Електроника, то сам ја, наратор. Све оно што умем и смем да кажем. Још један протагониста. Неко ко ће повезати, тумачити, водити, лансирати, насмејати, утешити, подржати друге. Некад видим слике или боје када је компонујем. Некад је више као филм или видео игрица.

Ипак, ту је разиграност. Не знам како да то опишем – али и поред све озбиљности и специфичне загладаности у најдубље слојеве људске егзистенције и мимо ње, увек помало ишчашујеш тај фокус на нешто што даје, не бих рекла иронијски, али лудички отклон од тематике. И то доприноси да боље разумемо ту вертикалност твоје музичке поетике. Има ли код тебе својеврсног ефекта Пука? Има ли у твојој музици нешто вилењачко?

Хумор је нешто што у стварном животу баш и не поседујем. Или је прилично детињаст (читај: само га моја ћерка разуме). Била сам веома адаптирано дете и у том озбиљном свету одговорности и обавеза није било места за шалу. Могуће је да ми се 'омакне' у музици, јер ми је тако лакше да направим отклон од реалности и брига. Природа је духовита и забавна. Било би лековито да је више примећујемо, свакодневно, сваким чулом. Њена несавршеност је весела. Најбоље компонујем када ми се рад претвори у игру, када ме радује. Не када превише размишљам и трудим се да смислим нешто ново. Када превише очекујем или знам шта други очекују. И моје студенте усмеравам ка тренутку у коме препознају да уживају у ономе што пишу. Наш посао не мора да буде тежак и мучан, можда неке фазе, али тако заједно растемо у музици, откривамо лакоћу и радост.

С тим у вези, у композицији О вуковима и возовима пролазимо кроз читав спектар – од игре – језичке и музичке, преко готово радиофонских интервенција у нарацију/значење текста у песми Хала 2, до интимности солистичког гласа без пратње, који се непосредно обраћа слушаоцу. Чини ми се да са лакоћом, кад се заиграш, 'кројиш' овако комплексне форме, састављене из више песама, расположења, поетичких светова, које пуно говоре у релативно мало минута. Чини ми се да је твоја музичка форма она вишеструких светова, вишеструких сегмената наизглед повезаних у линерану целину, али који, у ствари, теку паралелно, мимо пуке линеарне наративности онога што зовемо временски ток музике?

Дуго сам стрепела пред сопственим 'великим очекивањима', гласовима који би ме пропитивали: да ли си сигурна, да ли је довољно добро, оригинално, паметно, упечатљиво, комплексно...? Када сам открила да могу да се препустим и заиграм, а да резултат буде једнако мој, аутентичан, искрен и снажан, утишала сам те гласове. Данас се прилично дивим себи из прошлости и волим да слушам старе композиције. Све несавршености су ми драге и блиске, ништа не бих променила. Наши отисци из прошлости, све до места где сада стојимо, доказ су вишеструких светова у којима обитавамо. Сами имамо више димензија, вибрација, варијација, све спаковано у делићу космичке слагалице. Сваки њен фрагмент носи слику и смисао целине, а један

без другог не могу да опстану.

Музика се одавно упустила у игру с временом и простором, тако да је и ја данас перципирам као објекат који може да пропушта, али и да заустави време. Мени се време све више убрзава и не желим да га трошим узалудно. Претпостављам да су ми зато форме постале компримоване. Важно ми је да кажем много, прецизно, јасно и да може да се упамти. Линеарност и континуум ми чувају текст, боја, емотивни тон, сличност (близу и далеко) и флуидна тоналност.

У твојем опусу поезија и песништво заузимају важно место. На који начин бираш стихове, која поезија ти је блиска – како долази до тога да нађеш свог 'песника'? И шта мислиш о вези музике и поезије, о њиховом саодношењу?

Мени се поезија просто догоди. Одвојим време и одем у књижару. Посегнем за књигом, бацим поглед унутра и стих ме нађе. Отворим (некада пристојне) новине, књижевни додатак, кад ето песме! Мислим да постоје вибрације у речима на папиру. Чујем их као тонове и просто ме заведу. Некада ми се чини да скачу на мене из књиге, машу, додирују ме. Од њих и ја треперим, не могу да спавам, урежу се у свест. Нуде ми мотиве и траже мелодију, протежу се, провлаче, уклапају у њу. Неке стихове морам да одбацам – отимају се. Онда се плашим да се песник не наљути због тога. Надам се да ће ми опростити. Њихове речи су за мене жива бића, играмо се, свађамо и грлимо данима. Неке хоће, друге неће у музику. И то је у реду, пуштам их да изаберају.

Песнике које заволим, волим заувек. Најлепше књиге поезије сам купила у Кнезу за динар (у прошлом веку) или добила на поклон. Више није лако доћи до добре књиге. У књижарама са полица трешти шарена белетристика. Чини ми се да све мање читам, јер све чешће наилазим на празне и баналне речи. Зато са поезијом нема грешке. Прву Јеленину књигу (Јелена Маринков прим. аут) *Ноћ у зебри* сам пронашла пре скоро 30 година. За њу је добила Бранкову награду. *Вукове и возове* и *Sugarfree* ми је поклонила (надам се да се није покајала). Купила сам све књиге Божићара Милидраговића које постоје, јер сам једну изгубила кад сам се селила. Прву песму Недељка Терзића прочитала сам у *Новостима*, тражила је по књижарама, нема... Звала сам издавача и добила Недељков број телефона. Неколико дана сам скупљала храброст да позовем. „Знате, ја желим да купим Вашу књигу, а не знам где и како.“ Објаснио ми је да своје књиге поклања библиотекама. Ко још чита савремену поезију?

Можемо се запитати и ко још слуша савремену музику? На који начин видиш место композитора у данашњем свету обиља и ништавила? Посебно ако нам је ова пандемијска година, а можда и период, донео суочење са нама самима, са начином на који постоје наше уметности, а посебно музика која захтева непосредност, извођење и комуникацију са публиком – живост и сам живот. Твоје композиције, у том смислу, у себи носе снажан перформативни потенцијал, кроз своју енигматичну, надреалну наративност и специфичну гестуалност. Како доживљаваш овај тренутак и музику у њему?

Ко нас слуша? Посвећеници, нема их много, али су бескрајно важни. Музичари који доживе иницијацију у наш свет, они које случајно или намерно очарамо. Слушају и деца, она су отворена за ново искуство, немају предрасуде. Савремена уметност је увек била ексклузивна, а конзументистички свет није баш пријатељско место за нешто посебно, другачије, езотерично.

Поуздано знам да композитори у овој тишини стварају велика дела. Студенти пишу одличне композиције. Тешке околности нам дају нову зрелост и перцепцију. На почетку пандемије ми се чинило да сам добила додатно време за компоновање, али је то био привид. Рокови за поруџбине су се растегли, а ја сам успорила. Дан ми се скратио и брзо се уморим од свакодневних послова. Жудим да вратим своје време за компоновање, да не морам да размишљам о простом преживљавању. Болно ми недостаје живи звук, извођења, Трибина композитора, гужва, публика и загрљаји. Много пута нисам отишла на пиће после концерта, сада веома жалим због тога. Контакт, разговор и пријатељство са колегама су моја велика инспирација.

Радо бих сада писала нешто велико – оперу, балет, симфонију. Да радим са гомилом људи, да се гурамо, машемо, вичемо, смејемо... Имам потребу да се крећем и стварам, и најважније: „имам потребу, животну потребу, морам неодложно да удахнем“.